

UDVIKLING AF ET MODERNE LIBERALT SAMFUND I GRØNLAND

Af direktør, civilingeniør *Paul Marschall*

I årene, der er gået siden den store Grønlandskommissions nedsættelse i 1948, er en meget betydelig indsats fra Danmarks side blevet gjort i og for Grønland. Senest er betænkningen fra „Grønlandsudvalget af 1960“ med dens rammeforslag blevet afgivet i 1964, hvorefter planlægninger på dette grundlag er påbegyndt og arbejdet igangsat. Programmet for arbejdet til 1975 er derved blevet kendt i skitse-mæssig form.

Det vil vel derfor i dag være naturligt at spørge: Vil målet at igangsætte et grønlandsk samfund som en integrerende del af det danske rige være nået i 1975, og hvad vil der derefter ske?

De meget modstridende oplysninger om og fra Grønland kan ikke give noget klart billede af forholdene, men oplysningerne kan vel stort set siges at falde i to forskellige afsnit, dels oplysningerne fra „administrationen“, der forekommer optimistiske med en meget lys tone, og dels fra de særlige iagttagere, besøgende eller udsendte, der giver et ganske andet billede.

Dette frister til at forsøge en mere realitetsbetonet bedømmelse af situationen på grundlag af de faktiske tal og oplysninger fra officielle beretninger og ud herfra foretage en sammenligning med de oplysninger, der foreligger i litteraturen og på anden måde om udviklingen af tilbagestående områder i andre lande.

For at en udviklingsassistance skal have mulighed for at blive effektiv, må den have et såvel finansielt som teknisk indhold både hvad angår den materielle infrastruktur som de mere psykologisk prægede faktorer. Dette er afgørende for at kunne opnå de forudsatte resultater.

Samfundsøkonomiske synspunkter.

Det må være målsætningen ved udviklingsprogrammet for Grønland at skabe de muligheder der kan medføre en hævelse af befolkningens levestandard for derved at opnå en højnelse af den politiske, sociale og kulturelle standard. Grundlaget for levestandarden er det af befolkningen skabte samfundsøkonomiske udbytte, der også kan udtrykkes ved værditilvæksten i det pågældende samfund, område eller virksomhed, når man

ved værditilvæksten forstår differencen mellem samfundets egen produktions salgsværdi og værdien af alle hertil anvendte produktionsmidler. Værditilvæksten er således et udtryk for alt, hvad der i form af løn, gager, fortjenester og kapitalopsparing aflejres i samfundet ved dets produktionsprocesser. Ved en bedømmelse af et samfunds heldige udvikling er det således nødvendigt at tage hensyn til produktionsprocesserne og derved også til beskæftigelsen. Den sammenhæng, der forekommer i alle liberale samfund mellem befolkningens egen økonomiske aktivitet og fremgang i indkomst, gælder også for Grønland, men ingen i alle henseender tilfredsstillende aktivitet eller beskæftigelse kan forekomme på et højere teknisk plan eller under forandrede samfunds- og erhvervsforhold uden uddannelse, instruktion og tilpasning.

Det kan således ikke være fyldestgørende i et så vigtigt spørgsmål som bestemmelsen af et samfunds udvikling alene at stille sig tilfreds med at drage sammenligninger på grundlag af levefoden. En sådan sammenligning må anses for ufuldstændig, idet man godt kan tænke sig, at en forbedring af levefoden alene er nået ved økonomisk støtte udefra og med ringe beskæftigelse, og at en lav levefod kan forekomme ved fuld beskæftigelse. Arbejdskraften og dens dygtighed er derfor også for Grønlands vedkommende et af de vigtigste aktiver og må derfor udvikles til det højest opnåelige stade.

Den grønlandske arbejdskraft.

Bedømmelsen af den grønlandske arbejdskraft og de slutninger, der drages heraf, synes at indtage en meget central plads i debatten, og denne bedømmelse synes at være noget væsentligt ved Danmarks indsats i denne landsdel. Den må derfor tillægges særlig opmærksomhed. De fremhævede vanskeligheder skønnes ikke større end i andre udviklingsområder og kan sikkert overvindes. Der er måske endda nogle forhold, der er enklere på Grønland end mange andre steder, men det forudsættes, at samfundet og dets erhvervsliv tilpasses befolkningen, og at befolkningen akcepterer udviklingen og har en positiv indstilling og ser mulighederne i udviklingen.

Skoleuddannelse, erhvervsuddannelse og arbejdsmuligheder er samfundsfunktioner, der alle må tilpasses de øjeblikkelige forhåndenværende forhold, men også det samfund, der forventes opnået gennem udviklingen. Det kaleidoskopiske og diffuse billede, der fås gennem dagspressen og på anden måde af de grønlandske forhold, viser kun den synlige overflade af problemerne. Det vil være tilrådeligt at søge dybere i problemerne.

Udviklingens styring.

Ved siden af de officielle politiske råd og den offentlige administration findes yderligere til varetagelse af Grønlands udvikling to specielle udviklingsorganer, Den

kongelige grønlandske Handel, KGH, og Grønlands Tekniske Organisation, GTO.

I et udviklingsarbejde må disse institutioner, der er af specielt dansk tilsnit, ved første øjekast forekomme ret enestående, idet det naturligvis forudsættes, at de har et grønlandsk samfunds udvikling som mål. Et nærmere studium af de foreløbigt opnåede resultater for disse institutioner skaber imidlertid nogen betænkelighed, idet der endnu ikke synes at forekomme de ønskede symptomer på et begyndende lokalt erhvervs- og produktionsliv.

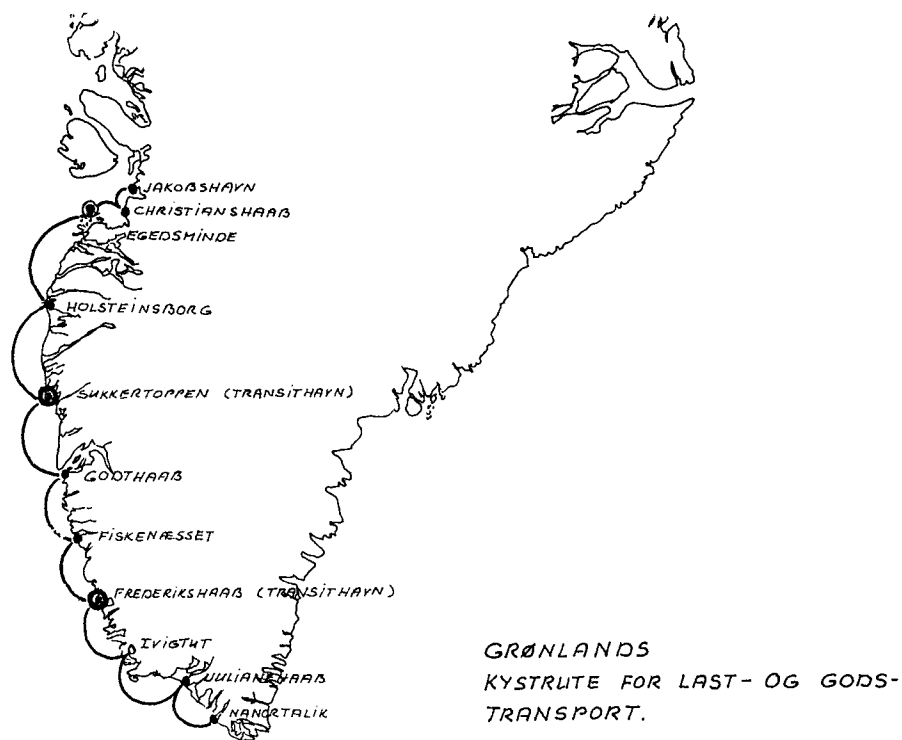
Infrastruktur.

De materielle samfunksfunktioner, der skal bære og sammenknytte de forskellige landsdele med deres erhvervsliv og skabe mulighederne for at få samfundslivet til at fungere, betegnes ofte som infrastrukturen. Denne omfatter i snævraste forstand veje, vandveje, trafiksystemer, havne, postvæsen, kraftanlæg, vandforsyninger, uddannelse, banker og andre fælles organer, som f. eks. sygehuse, sociale og kulturelle institutioner.

Det første led af infrastrukturen, der vil omfatte den lokale trafik for last, synes ikke at være tilstrækkelig udviklet på Grønland. Vestgrønlands mange små samfund er ikke regelmæssigt trafikalt forbundet for varetransport, og der forekommer derfor ikke noget samlet vestgrønlandsk produktions- og erhvervsområde og intet samlet lokalt grønlandsk erhvervsliv kan derfor udvikles. En kystrute med regelmæssig fart, der gennemføres hele året, naturligvis afhængigt af isforekomsterne, vil gøre det muligt at etablere et erhvervsliv, der har hele Grønland med dets 35.000 indbyggere, stigende til 50.000 i 1975, til afsætningsmarked.

Som eksempel på mulige erhvervsforetagender er der behov for tømmerhandel med sav- og høvleværk, cementstøberier, fremstilling af byggematerialer, elektrikere, rørlæggere, smede og mekanikere samt forsyning med fårekød, renkød og grønlandsk proviant. Endvidere uldvaskeri, uldspinderi, uldstrikkeri, møbelsnedkere samt skibs- og båddeværfter, særlig byggefagshåndværkere, bryggeri- og sodavandsfabrikation o. s. v. Hertil kan komme koncentration af visse værksteder og visse lagre for reservedele.

En kystrute kunne tænkes med fast fartplan fra Nanortalik i syd sejlen 2 gange ugentlig til Jakobshavn i nord med passende ophold, 4—8 timer, ved byerne for lastning og losning, således at byerne passerer af to både i nordgående og to i sydgående retning pr. uge. I forbindelse med én eller flere transithavne, der besejles af de store skibe fra Danmark, kunne kystruten blive rygraden i Grønlands udvikling, idet den ville danne det trafikale grundlag for et erhvervslivs opståen og for etablering af uddannelsesmulighederne og samtidig skabe en mere regelmæssig beskæftigelse. Den vil endvidere få en begrænsende indflydelse på forsendelser og forsyninger fra Syd-

En kystrute, som den her foreslåede, med regelmæssig fart hele året afhængig af isforekomsterne, ville gøre det muligt at etablere et erhvervsliv, der har hele Grønland som afsætningsmarked.

Danmark, idet vareforsyning til Grønland i højere grad vil overgå til visse grovere råvarer, og fordelingen af andre varegrupper vil finde sted fra lagre i Grønland eller fra grønlandske producenter. Der vil også opnås en reducerende virkning på fragtraterne fra Danmark.

Uddannelsen til erhvervslivet i et tilbagestående område må altid tillægges megen vægt såvel i et liberalt som et planøkonomisk område. En sådan uddannelse må i vort tilfælde i særlig grad tage sigte på de grønlandske forhold, men må også indebære muligheder for overgang til det syddanske arbejdsmarked og til samarbejde med udsendte danske. Uddannelsen må have en høj prioritet og må være meget omfattende, idet den virker igangsættende og initiativskabende.

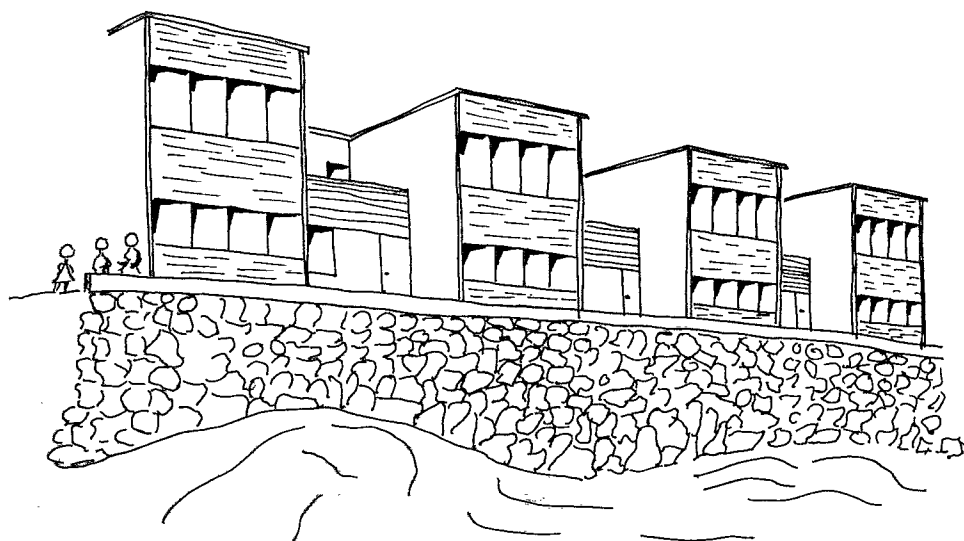
Produktionslivets udvikling.

Hovederhvervet på Grønland må for den sydlige del af vestkystens vedkommende blive fiskeri, men dette forudsætter en udvikling af en række støtteerhverv. Kun ca. 10 % af den samlede befolkning i dette område vil blive aktive fiskere i den frem-

tidige søgående fiskerflåde. En sammenligning med fiskeriets udvikling på Færøerne i de senere år, hvor udbyttet i 1965 var 175 mill. kr., en fordobling på 7 år, frister til nærmere overvejelse af Grønlands fiskeris udvikling. Men et fiskeri med moderne både og udstyr kræver værfter og en række specielle servicevirksomheder og industrielle anlæg. Allerede nu kan og bør uddannelsen til sådanne virksomheder planlægges og påbegyndes.

Erhvervslivets udvikling.

For at et produktions- og erhvervsliv kan komme til udvikling lokalt kræves foruden kapital en række hjælpevirksomheder, men disse kan først komme til udvikling, når et lokalt pengeomløb har mulighed for at blive etableret. Desværre synes dette ikke muligt på Grønland i øjeblikket. Ved et besøg på Grønland forekommer det således bemærkelsesværdigt, at der til trods for den store økonomiske aktivitet er dukket så få små servicevirksomheder op. Årsagen hertil må alene søges i, at de udbyggede og statsstøttede institutioner allerede dækker de områder, hvori den lille håndværker eller handlende kan se sine muligheder. Udvikling fører normalt til selvbetjeningsbutikker via småhandlende, men allerede etablerede selvbetjeningsbutikker med effektiv reklame i de små samfund hindrer udviklingen af selvstændige små handlende eller erhvervsdrivende, der måske senere kan blive store. Selvbetjeningsbutikkerne på Grønland synes at være kommet en postgang for tidligt. Trafiksystemet

Terrassebebyggelse som den her skitserede har flere fordele end højhusene og vil kunne gennemføres af lokale mestre.

for vareudveksling og banker burde være etableret først. At der ikke allerede er etableret banker må skyldes ganske særlige forhold, idet det vel næppe kan forventes, at et grønlandsk erhvervsliv kan udvikles eller at der kan skabes muligheder for grønlandsk overtagelse af de allerede forekommende statsstøttede foretagender. Før bankforholdene er normaliserede, kan der vel næppe finde nogen lokal opsparing sted eller skaffes særlige lånemuligheder ud over statens midler. Som det synes i øjeblikket, passerer pengeomløbet i Grønland kun et led, inden pengene suges tilbage til Danmark gennem KGHs selvbetjeningsbutikker eller mulige danske udsalg. Hertil kommer, at en stor del af de beløb, der udbetales over vor Grønlands-konto, vel aldrig ser Grønland, men cirkulerer i Syd-Danmark mellem leverandører, entreprenører, redere, eller tages med hjem af udsendte danske arbejdere.

De såkaldte grønlandske håndværksmestre er stort set alene beskæftiget af GTO og kan næppe med rette kaldes frie erhvervsdrivende håndværkere, og det synes vanskeligt at se, hvorledes der ud af denne gruppe skal udgå økonomisk selvstændige entreprenører. Disse håndværksmestre virker nærmest som nogle meget stærkt bundne under-entreprenører eller „fæstere“.

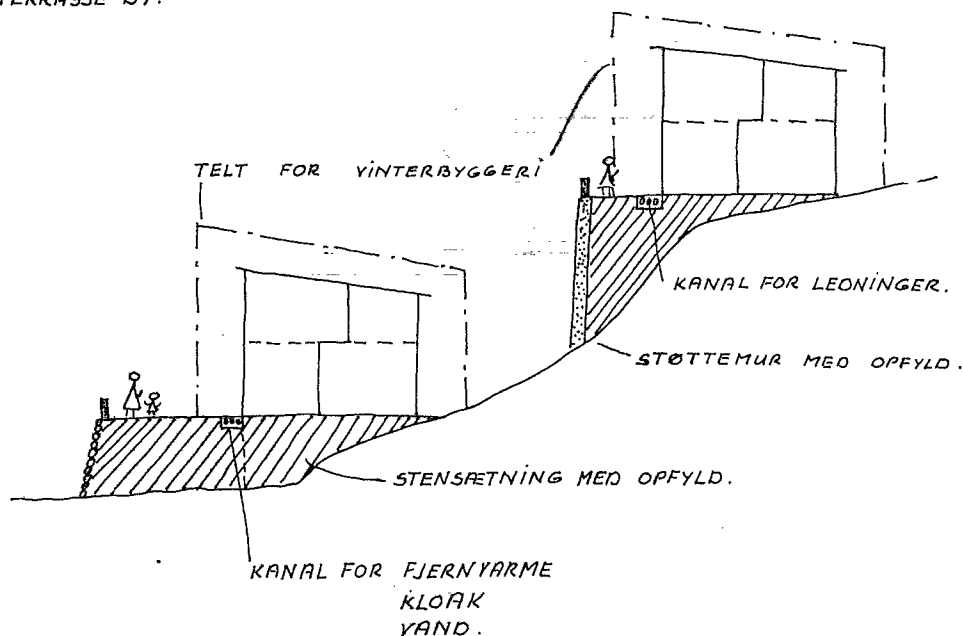
Husbygning som led i den tekniske udvikling.

Det er vist meget karakteristisk for de grønlandske byer, at bebyggelsen er så spredt. Dette skyldes tildels den hastige vækst, hvor der ikke har været tid til blot en enkel planlægning og udvikling af en særlig bytype. De grønlandske byer er afvigende fra byer i mange andre områder, hvor byerne er opført af den stedlige befolkning i et klippefuldt terræn. Det må af mange grunde være ønskeligt, om de grønlandske byer var mere sammentrængte, hvorved det kunne opnås, at nogle af de tekniske vanskeligheder, der synes at være årsagen til højhusbyggeriet, kunne overvindes og undgås.

Højhusbyggeriet kan vel næppe forventes i en overskuelig årrække at kunne blive opført af lokale mestre, de har vel dårlig nok mulighed for at vedligeholde sådanne bygninger, i hvert fald ikke i øjeblikket. Der bør derfor søges udformet en bygge- og byform, der er egnet for opførelse af lokale, frie, selvstændige håndværksmestre og entreprenører med fornøden uddannelse og muligvis assistance fra konsulenter i hvert fald i begyndelsen.

Det er klart udtalt i G.60-betænkningen, at der bør udvikles et byggehåndværk, og der må derfor forventes en alvorlig og omgående indsats på dette felt.

Da byggepriserne ved boligbyggeri naturligvis er afhængig af arbejdslønnen, bliver huslejens størrelse også en funktion af arbejdslønnen, men hvorledes kan de grønlandske boligpriser, der er 2–3 gange større end de syddanske, harmonere med

Skitse, der viser terrassehusenes placering i forhold til hinanden, og hvor kanalen for fjernvarme, kloak og vand tænkes anbragt.

en grønlandsk levelfod, der er $\frac{1}{3}$ – $\frac{1}{2}$ af den syddanske. Dette er et betydeligt misforhold, der yderligere taler for anvendelse af skolet, lokal arbejdskraft.

Ved en udformning af terrassebyer med bygninger i 1 eller 2 etager kan de fordele, som søges nået ved opførelse af højhuse, opnås sammen med andre fordele, og der er mulighed for et byggeri, der kan gennemføres af lokale mestre, ligesom vinterbyggeri kan tages i anvendelse.

Organisation af udviklingen.

I et udviklingsarbejde er det den menneskelige faktor, der er af størst betydning både i udviklingsområdet og i udviklingsorganisationerne. Menneskematerialet er givet på Grønland og må anses for under egnede og gode forhold at være villigt og lærenemt, men en forståelse af befolkningens situation er nødvendig. Den nuværende erhvervsuddannelse forekommer for begrænset til at skabe de nødvendige og egnede uddannelsesforhold.

Det må anses for at være af meget væsentlig betydning, om det lokale politiske råd fik mulighed for at udvise initiativ og fremføre begrundede forslag. Rådet må derfor lede studierne af udviklingens forløb, idet der altid er den mulighed, at lo-

kale studier kan afsløre hidtil ukendte lokale muligheder. På den anden side kan det være nødvendigt at koordinere et overvældende lokalt initiativ med rigets almindelige forhold. Et neutralt, uafhængigt udviklingsråd med forskning både i Grønland og København må anses for at ville være en betydningsfuld faktor.

De udførende organer bør ikke kunne træffe afgørelser, der kan have udviklingspolitisk karakter. Dette må helt påhvile de folkevalgte, politiske institutioner, men udviklingsrådet og de udførende organer kan fremskaffe de nødvendige oplysninger på grundlag af hvilke, der kan træffes politiske afgørelser. Ud fra et udviklingsmæssigt synspunkt må man således hæfte sig ved, at det endnu ikke har været muligt for KGHs styrelse at anbefale oprettelsen af banker eller gøre opmærksom på, at sådanne savnes i udviklingsarbejdet til et liberalt erhvervsliv.

Da såvel KGH som GTO må regne med en delvis afvikling inden for en overskuelig årrække, bør de på et eller andet tidspunkt forvisse sig om, at nogle af deres funktioner kan overtages af lokale organer, foretagender eller specielle lokale institutioner.

Nogle almindelige synspunkter vedrørende Grønlands udvikling.

Da de nuværende arbejdsprogrammer for Grønlands udvikling finansielt, teknisk og økonomisk synes at afvige fra de i udenlandske beretninger og litteratur anbefalede, må det være rimeligt og værdifuldt nu at overveje, hvilke forandringer, der kunne foretages for at opnå et heldigere forløb i arbejdet for et grønlandsk samfunds udvikling.

Der synes således at mangle en skitsemæssig orientering om, hvilke former for virksomheder, der er ønskelige og anses for nødvendige i et grønlandsk fiskerisamfund. En sådan undersøgelse burde snarest gennemføres, og en prioritetsliste opstilles, men samtidig burde udviklingshastigheden fastlægges, og senere måtte der foretages en regelmæssig justering f. eks. hvert andet år.

Så vidt det kan ses, er det – som allerede nævnt – muligt at gennemføre et samfundsudviklingsprojekt inden for G.60-betænkningens rammer, men også her synes en justering med passende tids mellemrum ønskelig.

Opmærksomheden bør rettes mod de to kontrollerende tilsynsråd for henholdsvis KGH og GTO på grund af disse to institutioners centrale placering og deraf følgende indflydelse på udviklingens forløb. Som tidligere anført har disse to råd et særlig dansk tilsnit, som man formentlig næppe kunne tænke sig at anvende i udviklingsarbejde i andre lande. Normalt ville man særlig interessere sig for det lokale erhvervslivs ønsker og interesser i det tilbagestående område eller hos den „svage“ part.

Det må derfor påhvile de anførte kontrolråd over for offentligheden én gang årlig at afgive beretning om udviklingens forløb inden for erhvervslivets opbygning og den tekniske udvikling i Grønland.

Tages der ikke nogle væsentlige skridt i retning mod en egentlig samfundsudvikling i Grønland, vil det formodentlig i 1975, efter at G.60-planen er afsluttet, konstateres, at der på trods af de efter danske forhold meget betydelige hjælpeforanstaltninger endnu ikke er blevet opnået noget tilfredsstillende resultat i Grønland. Grunden hertil må søges i manglende uddannelsesmuligheder og uddannelsesinstitutioner samt i det faktum, at værditilvæksten fra udviklingsarbejdet i Grønland i overvejende grad aflejres i Syd-Danmark. Dette medfører mangel på lokal kapital på Grønland og deraf følgende mangel på lokalt initiativ.